

Для посилань: Пискун О.М. Розвиток у майбутніх учителів умінь аналізу та самоаналізу педагогічної діяльності / Пискун О.М. // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка / Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка – Чернігів: ЧНПУ, 2012. – Вип 97. – С. 463-465.

УДК 37.091.12

Пискун О.М.

РОЗВИТОК У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УМІНЬ АНАЛІЗУ І САМОАНАЛІЗУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті обґрунтовується необхідність розвитку у майбутніх учителів умінь аналізу і самоаналізу педагогічної діяльності і пропонуються способи розвитку цих умінь у процесі вивчення предметів методичного циклу.

Ключові слова: педагогічна діяльність, аналіз, самоаналіз, рефлексія.

В основі творчої праці учителя лежить передусім вміння аналізувати власну педагогічну діяльність та діяльність своїх колег. Аналіз допомагає встановити причинно-наслідкові зв'язки між умовами педагогічної діяльності і засобами досягнення навчально-виховних цілей, між педагогічними впливами на учня і їх наслідками, між способами своїх дій і кінцевим результатом уроку чи виховного заходу. Це дозволяє учителеві правильно сформулювати цілі і завдання власної діяльності і діяльності учнів, чітко спланувати і передбачити результати освітнього процесу.

Учитель у процесі своєї педагогічної діяльності стикається з багатьма складнощами і проблемами, найголовнішими серед яких С.О. Сисоєва і Т.Б. Поясок визнають саме невміння аналізувати компоненти педагогічної діяльності та оцінювати себе як особистість та індивідуальність. [3, с. 343] Уміння аналізувати педагогічну діяльність є детермінантою самовиховання і самоосвіти вчителя. [5]

Аналіз – це уявне розчленування предмета, що вивчається, на його елементи і дослідження кожного елемента окремо як частини цілого. Він здійснюється за допомогою розчленування, ізоляції, розкладання, роз'єднання, розбору цілого на складові.

Педагогічний аналіз уроку – це не тільки розчленування його на складові, але й виявлення співвідношення цих складових. Це процес розпізнавання, направлений на розкриття суті і механізму здійснення уроку, з'ясування шляхів і причин формування саме такого кінцевого результату уроку і відповідності останнього його триєдиній меті. [2, с. 38]

Аналіз уроку можна здійснювати одразу після його проведення ("по гарячих слідах"), або через деякий час (декілька днів, тижнів або місяців) для того, щоб перевірити, що залишилося у пам'яті [1, с. 57]. Його можна здійснювати індивідуально (тим, хто проводив урок, або одним з присутніх на уроці учнів чи вчителів) або шляхом колективного обговорення. Як показує практика, колективний аналіз уроку є більш продуктивним. Крім того, він включає і самоаналіз.

Самоаналіз безпосередньо пов'язаний з рефлексією. Рефлексія – інструмент самопізнання суб'єктом внутрішніх актів і станів. А.В. Хуторський розуміє рефлексію у навчанні як "мыследеятельностный или чувственно переживаемый процесс осознания субъектом образования своей деятельности". [4, с. 310] Цілі рефлексії: згадати, виявити й усвідомити основні компоненти діяльності – її смисли, типи, способи, проблеми, шляхи розв'язання, отримані результати і т. ін. Рефлексія передбачає дослідження уже виконаної діяльності. Вона допомагає сформулювати кінцеві результати діяльності, визначити цілі подальшої роботи, скоректувати шляхи її вдосконалення.

Після здійснення будь-якої діяльності, в тому числі і педагогічної, суб'єкт з метою рефлексії сам для себе відповідає на такі питання:

- Які мої головні результати діяльності, що я зрозумів, чого навчився?
- Що викликало найбільший інтерес і чому?
- Якими способами я виконав поставлені завдання діяльності?
- Які були мої відчуття під час виконання різних етапів діяльності? Що викликало приємні, а що неприємні відчуття, чому?
- Які були основні труднощі, як і чому вони виникли, як я з ними впорався?
- Що конкретно необхідно змінити, щоб у подальшому підвищити ефективність діяльності?

Очевидно, що підготовка майбутніх учителів обов'язково повинна передбачати розвиток у них умінь аналізу і самоаналізу педагогічної діяльності у процесі навчання у вищому навчальному закладі. Реалізації цього завдання найбільше сприяє педагогічна практика, а також предмети психолого-педагогічного і, особливо, методичного циклу.

Розкриємо досвід навчання аналізу і самоаналізу педагогічної діяльності майбутніх учителів технологій на заняттях з теорії і методики трудового навчання та методики виховної роботи.

На практичних заняттях студенти виконують такі основні види робіт:

- вивчення й аналіз шкільних програм з трудового навчання та програм виховання, шкільних підручників, методичних посібників та фахових періодичних видань;
- складання календарно-тематичних планів з трудового навчання та виховної роботи на навчальний семестр у певному класі;
- розробка планів-конспектів уроків і виховних заходів та їх аналіз;
- аналіз розробок уроків, сценаріїв виховних годин, інтелектуальних ігор, конкурсних програм, шкільних свят, надрукованих у посібниках та періодичних виданнях для вчителів;
- проведення й аналіз фрагментів уроків та виховних заходів;
- написання й аналіз психолого-педагогічних характеристик студента і студентської групи.

Під час вивчення, наприклад, шкільних навчальних програм на допомогу студентам пропонується така орієнтовна схема їх аналізу:

1. Визначити доцільність вивчення запропонованих тем, логіку їх послідовності та раціональність розподілу навчального часу.
2. Визначити, чи достатньо повно розкриті основні теоретичні питання, чи корисною і цікавою для учнів буде ця інформація, чи логічно вона викладена. Навести власні пропозиції щодо вдосконалення теоретичної частини програми.
3. Визначити, чи доцільними є запропоновані практичні роботи, чи посилюють, цікавими і корисними вони будуть для учнів, чи передбачають вони прояв творчості.
4. Зробити загальні висновки: охарактеризувати основні переваги і недоліки програми, сформулювати власні пропозиції щодо її вдосконалення.

Найбільш цікавим видом роботи за заняттях з методики навчання і виховання є проведення фрагментів уроків і виховних заходів. Після виступу студента обов'язково проводиться його колективне обговорення з ретельним аналізом усіх аспектів діяльності вчителя й учнів. Кожен присутній має висловити свою думку. Виділяються позитивні і негативні моменти, робляться наголоси на помилки і вказівки на причини, що їх викликали, висловлюються пропозиції і побажання щодо запобігання в подальшому подібних помилок і загального покращення заняття. Особливо важливим є самоаналіз проведеного заняття, рефлексія студента на власні думки і переживання під час виступу, його особисті враження.

На нашу думку, найбільш раціональною є така послідовність аналізу проведеного уроку чи виховного заходу:

- а) студент, який проводив урок (виховний захід), першим здійснює самоаналіз, висловлює свою думку щодо того, що йому вдалося, а що ні;
- б) потім усі присутні студенти, в тому числі і викладач, аналізують позитивні сторони проведеного уроку (виховного заходу);
- в) тільки після цього присутні здійснюють аналіз помилок та усіх негативних сторін уроку (виховного заходу);
- г) нарешті, робляться пропозиції, як позбавитись недоліків;
- д) після розбору студент, який проводив урок (виховний захід), знову висловлює свою думку і робить підсумкову оцінку своєї роботи.

Для того, щоб студентам було легше впорядкувати свої думки під час розбору уроків, їм пропонуються орієнтовні схеми аналізу та самоаналізу.

Нижче наведено орієнтовну схему самоаналізу проведеного студентом фрагменту уроку чи виховного заходу.

1. Як вирішувалися завдання заняття. Наскільки повно досягнуто його мету.
2. Які труднощі виникли на різних етапах заняття. Які їх причини. Чи були вони вирішені і яким чином.
3. Чи достатнім виявився мій рівень знань та умінь для викладу навчального матеріалу, відповідей на запитання учнів, кваліфікованої допомоги учням у виконанні практичних завдань.
4. Наскільки активними були учні на занятті. Чи цікавим і корисним для них був навчальний матеріал. Чи вдалося актуалізувати і врахувати суб'єктний досвід учнів. За якими ознаками можна було виявити ступінь зацікавленості учнів навчальним матеріалом.
5. Наскільки доцільними виявилися застосовані форми, засоби, методи і прийоми навчання чи виховання. Які з них варто переосмислити і замінити на інші.
6. Як відбувалася взаємодія з учнями. Чи був врахований мною загальний настрій класу. Чи виникли труднощі у спілкуванні та через які причини. Чи тактовними і дієвими були способи підтримання робочої дисципліни на занятті.
7. Моє загальне самопочуття під час проведення заняття. Як вплинув мій емоційний стан на характер спілкування з учнями, хід і результат заняття.
8. Який етап заняття було проведено найкраще, а який – найгірше. Чому.
9. Які найсильніші мої сторони виявилися в ході проведення даного уроку (виховного заходу), а які найслабші. Яким чином можна їх вдосконалити.
10. Які головні висновки я зробив для себе з цього заняття. Загальні пропозиції щодо його покращення.

11. Під час обговорення проведеного уроку студентам пропонуються також критерії аналізу заняття з позиції його особистісної орієнтації:

- створення учителем на початку заняття позитивного емоційного налаштування на роботу та підтримання його впродовж усього заняття;
- прояв учителем гнучкості організації діяльності учнів у ході заняття;
- активізація суб'єктного досвіду учня, його використання упродовж уроку, створення вчителем можливостей для самопроявлення учнів;
- використання різноманітного дидактичного матеріалу, що дозволяє учню проявляти особистісну вибірковість до типу, виду і форми навчального завдання, характеру його виконання;
- аналіз діяльності учня не лише з позиції правильності, але й з урахуванням того, як учень міркував, яким способом виконував завдання, де і чому помилювався, чи висловлював оригінальні думки, чи намагався проявляти творчий підхід, чи самостійно виконував завдання;
- переважаюча форма спілкування з учнями та форми роботи з класом, яким учитель віддає перевагу.

Після аналізу заняття робляться загальні висновки не тільки щодо майстерності студента, який виконував роль вчителя, але й щодо здатності присутніх студентів професійно вести обговорення, вміння слухати один одного, бути толерантним до думки іншого, уміння спостерігати, виділяти суттєве, висловлювати конструктивні пропозиції.

Корисною для професійного зростання майбутнього вчителя є і такий вид роботи, як педагогічний аналіз готових розробок уроків і сценаріїв виховних заходів, які пропонуються різними виданнями для вчителя. Це навчає студентів критично оцінювати інформацію, яка подається різними джерелами, тверезо і неупереджено оцінювати друковане слово, фільтрувати і осмислювати інформацію на основі власних світоглядних позицій. Студент в ході такого критичного аналізу має відповісти на питання:

– Яке враження справив на мене даний сценарій уроку чи виховного заходу (сподобався – не сподобався)? Чи буде тема такого уроку (виховного заходу) цікавою учням того віку, для якого його розроблено?

– Чи передбачено змістом сценарію реалізацію поставленої мети уроку (виховного заходу), чи не має вона загального декларативного характеру?

– Якими способами, методами, засобами передбачено у змісту сценарію досягнення поставленої мети? Що упущено? Які є невідповідності?

– Які моменти сценарію, на мою думку, є позитивними, а які – негативними?

– Що конкретно я рекомендую змінити у сценарії, для того щоб зробити даний урок чи виховний захід максимально корисним і цікавим для учнів?

Отже, аналіз і самоаналіз проведеного уроку (виховного заходу) чи його плану-конспекту є не тільки способом пізнання педагогічної діяльності, а й засобом її перетворення. Для майбутнього вчителя уміння здійснювати ґрунтовний аналіз і самоаналіз педагогічної діяльності є одним з найважливіших умінь, що визначає його здатність до професійного самовдосконалення.

Використані джерела

1. Ворожейкіна О.М. 100 цікавих ідей для проведення уроку. / О.М. Ворожейкіна. – Х.: Основа, 2011. – 287 с.
2. Лукьянова М.І. Особистісно орієнтований урок: конструювання та діагностика. / М.І. Лукьянова, Н.А. Разіна, Т.М. Абдулліна та ін. – Х.: Веста: Вид-во "Ранок", 2007. – 176 с.
3. Поняття про педагогічну майстерність і педагогічну творчість // Сисоєва С.О. Психологія та педагогіка: Підручник для студ. вищ. навч. закладів непедагогічного профілю. – Вид. 2-ге, доп., випр. / С.О. Сисоєва, Т.Б. Поясок. – Кременчук: ПП Щербатих О.В., 2008. – С. 340-365.
4. Рефлексія в обученіи // Хуторской А.В. Современная дидактика: учеб. пособ. – 2-е изд., перераб. / А.В. Хуторской. – М.: Высш. шк., 2007. – С. 310-321.
5. Самовиховання та самоосвіта в системі підготовки майбутнього вчителя // Практикум з педагогіки: Навч. посіб.: Вид. 3-тє, перероб. і доп. / За заг. ред. О.А. Дубасенюк. – К.: "Центр навчальної літератури", 2004. – С.75-90.

Pyskun O.

DEVELOPING THE SKILLS OF ANALYSIS AND SELF-ANALYSIS OF PEDAGOGICAL ACTIVITY IN FUTURE TEACHERS

The article describes the necessity of developing the skills of analysis and self-analysis of pedagogical activity in future teachers. It also provides the methods of development those skills while studying the classes of methodical cycle.

Key words: *pedagogical activity, analysis, self-analysis, reflection.*

Стаття надійшла до редакції 02.04.12